

TEORIE ȘI PRACTICĂ

Rubrica „Teorie și practică” din acest număr al revistei *BiblioPolis* include lucrările Colocviilor de vară (ediția a XI-a) cu genericul „Biblioteca pentru seniori”, care s-au desfășurat pe data de 6 iunie 2022 la Biblioteca „M. Lomonosov”, filială a BM „B.P. Hasdeu”.

BĂTRÂNII – COMOARĂ ȘI POVARĂ

Conf. univ. dr. Lidia KULIKOVSKI

Tot ce mi-a trebuit pentru această prezentare, mai bine zis, Lecție publică, au fost câteva volume... Pe ici colo, am apelat la Nicolae Iorga sau la Anton Pann. E o temă delicată... ca și grupul demografic, oameni înaintați în vârstă – înțelepți, dar incozi... cu cerințe speciale...

Ca să mă descurc mai ușor, i-am luat ca ajutori pe J. L. Borges, Matei Călinescu și Goethe... „Eu sunt vocea celor de vârsta a treia, care vor vorbi alături de mine...” Într-o poezie, Goethe caracterizează exact grupul, starea, temerile și neputințele celor înaintați în vârstă: „Tot ce este aproape, se îndepărtează...”. Ceea ce s-a întâmplat dimineată, se îndepărtează de noi spre seară... Goethe nu s-a referit la crepusculul după-amiezii... El s-a referit, în general, la viață. Spre apusul vieții, toate lucrurile ne părăsesc, bătrânețea devenind suprema singurătate. „Tot ce este aproape, se îndepărtează” – aceste cuvinte se referă și la lentul proces de îmbătrânire. Dar îmbătrânirea nu este o nenorocire totală, ci este un prilej ca omul să se arate puternic.

Pot bibliotecile să susțină vârstnicii să se simtă utili, puternici, să nu simtă îmbătrânirea ca pe o nenorocire totală?

Vă iau ca ajutor și pe dvs. Să răsune și vocea dvs.: considerați BM incluzivă? Dar biblioteca dvs.? Dacă da, oferiți câteva repere... În unanimitate, au răspuns „da”! Reperele pe care le-au invocat vin mai jos...

În 2000, BM a demarat un proiect de incluziune socială a persoanelor înaintate în vârstă la Biblioteca „Onisifor Ghibu” – Clubul

„Vârstei de aur” care a adunat peste 2000 de persoane... A funcționat cu mare impact... a fost diseminat, dat drept exemplu de bună practică, dar nu s-a replicat în alte biblioteci. La Biblioteca „Ițic Mangher”, au funcționat” mai multe versiuni, la diferite etape, de servicii pentru acest segment de vârstă. Amintesc aici doar „Clubul pensionarilor” și proiectul „Case calde”... Fitness pentru bătrâni, la fel, foarte eficient... La Biblioteca „M. Lomonosov” – „Veteranii”.

Era o vreme când procentul de oameni în etate din numărul total de utilizatori activi era de 10%... Apoi a urmat un dezinteres total față de acest segment foarte important din populația Chișinăului, pentru bibliotecă. Câți avem acum, nimeni nu știe... Știe sistemul nostru de management a proceselor... dar nu e credibil...

Ce ne împiedică să oferim servicii oamenilor înaintați în vârstă? Iarășî vreau să aud vocea dvs.

Incapacitatea? Ba da, putem! Lipsa motivării – poate. Lipsa subiectului din prioritățile instituționale – da! Construirea barierelelor artificiale? Evitarea activităților care cer efort emoțional și cognitiv – da! Poate, ne-dorința, lenea? Nu suntem leneși.

Care, în viziunea dvs., sunt barierele specifice relației bibliotecă – seniori?

Instituționale: ore de funcționare nepotrivite, limitate sau restricții la disponibilitatea serviciilor și resurselor, atitudini nepotrivite ale bibliotecarilor (indiferența); reguli și reglementări nepotrivite; politicile de dezvoltare a colecțiilor (pe hârtie – nu; în fapt – da) nu reflectă necesitățile acestui grup vulnerabil; nu avem cărți cu tipar mărit; lipsa semnalizării interioare etc.; cel mai rău este că nu avem restricții, dar nici disponibilitate...

Personale și sociale: lipsa deprinderilor de lectură și comunicare; discriminare directă sau indirectă, lipsa contactelor sociale, lipsa respectului de sine...

Percepție și atitudini: chișinăuieni înaintați în vârstă care cred că biblioteca nu e pentru ei; oameni care nu știu despre facilitățile și serviciile bibliotecii, despre felul în care le pot utiliza.

Bariere de mediu: conexiune proastă sau lipsa transportului (duce la izolare urbană), acces dificil la și în edificiu.

În câteva locuri am menționat necesitățile vârstnicilor.

Cele mai importante le identificăm cu Borges și Oclander.

Să nu se înțeleagă că vreau să faceți de mâine servicii pentru vârstnici... Demersul meu țintește să înțelegem necesitatea

atragerii acestui grup, cunoașterea lui și a nevoilor lor culturale, sociale...

JORGE OCLANDER: Aș vrea să faceți o călătorie undeva unde nu ați fost niciodată.

JORGE LUIS BORGES: Aș spune că acel „undeva” este trecutul, deoarece este foarte greu să schimbi prezentul. Prezentul are ceva dur și rigid în el. Cât despre trecut, pe acesta îl schimbăm tot timpul. De fiecare dată când ne amintim ceva, amintirea se schimbă puțin... Și cred că trebuie să fim recunoscători întregului trecut, istoriei omenirii, tuturor cărților, tuturor amintirilor, din moment ce, până la urmă, singurul lucru pe care îl avem este trecutul, iar trecutul e un act de credință... Doar credeți că v-ați născut pe data de..., în anul... nu puneți la îndoială.

Dar să ne întoarcem la trecut: trecutul este comoara noastră. Este singurul lucru pe care îl avem și care ne stă la dispoziție. Îl putem schimba, ne putem gândi că personajele istorice au fost altfel, ceea ce este într-adevăr minunat este faptul că trecutul este alcătuit nu numai din lucruri care s-au întâmplat, ci și din vise. [...] Noi avem cărțile și aceste cărți sunt de fapt vise și, de fiecare dată când recitim o carte, cartea s-a schimbat puțin, iar noi ne-am schimbat puțin la rândul nostru. Cred așadar că ne putem reîntoarce în siguranță la acest imens depozit care este trecutul. Sper că voi continua să-mi găsesc calea prin el și să adaug la el experiența mea fizică de viață (*se referea la neputința fizică la vârsta de 80 de ani - n.n.*).

Cum am putea utiliza acest depozit imens al trecutului? E și trecutul Chișinăului. În ce fel, în ce forme i-am atrage pentru trecutul lor? Ce ar obține biblioteca?

Servicii: Sursa „Accesul persoanelor dezavantajate”, de la pp. 120-169, vă oferă tot ce se poate despre servicii pentru seniori. E tema voastră pentru acasă...

Îmbătrânirea rapidă a populației constituie cauza creșterii interesului comunitar pentru bătrâni, de schimbare a imaginii sociale a fenomenului numit bătrânețe, schimbare susținută de: 1) studiile gerontologice și geriatrie care au dus la apariția unor noi concepții despre îmbătrânire; 2) abordarea fenomenului din punct de vedere cultural, geografic, social; 3) realitatea care ne confruntă permanent cu persoane în vârstă „de alt model”... Pierderea capacităților cognitive, practice, a intereselor și motivațiilor, izolarea și autoizolarea nu mai reprezintă, în imaginarul colectiv, inevitabilul destin al celui ce îmbătrânește.

Activitatea cu persoanele de vârstă a treia trebuie abordată de către biblioteci în toată complexitatea fenomenului: ca resursă socială, culturală, ca oportunitate individuală. Iar când se transformă în dificultate, în problemă, e necesară sprijinirea segmentului din cadrul contextului comunitar (primăria, asistența socială, fundați, ONG-uri cu specificul dat).

Zona de intervenție a bibliotecii în sprijinul vârstei a treia este foarte vastă. Iluzia că acest grup poate fi ajutat prin „pachete de programe” speciale pentru vârstnici este depășită. Dificultatea vine din eterogenitatea grupului – foarte divers prin capacități, competențe, motivații, potențial creativ și evolutiv al fiecărui individ pe care le pot consuma în micro-contextul bibliotecii și în contextul comunitar general.

Activitatea cu persoanele de vârstă a treia trebuie abordată de către biblioteci în toată complexitatea fenomenului: ca resursă socială, culturală, ca oportunitate individuală. Iar când se transformă în dificultate, în problemă, e necesară sprijinirea segmentului din cadrul contextului comunitar (primăria, asistența socială, fundați, ONG-uri cu specificul dat).

Bibliotecile își pot găsi nișa în domeniul de distracție – da, da, da, în domeniul de distracție, învățare (mai puțin) și asociere, arii importante pentru segmentul de vârstă, dar banalizate de noi și considerate neînsemnate în rețeaua socială de sprijin al comunităților. Bibliotecile, astăzi, nu ar trebui să se întrebe „Ce să facem pentru bătrâni?”, dar să caute răspunsuri la întrebarea „Ce fac și ce ar dori să facă bătrânii?”.

Numărul în continuă creștere a segmentului înaintat în vârstă impune o regândire a relației cu vârstnici. Numărul în creștere¹ este și o oportunitate pentru biblioteci...

În anul 2019, durata medie a vieții a crescut (față de anul 2016) cu un an, ajungând, în 2021, la 74 de ani... În ultimii cinci ani, acest indicator a înregistrat îmbunătățiri semnificative (o creștere de 1,1 de ani pentru bărbați și, respectiv, 1,4 de ani pentru femei), însă este cu mult mai mic în comparație cu alte țări, în special față de Spania (83,4 de ani), Italia (83,1 de ani), Grecia (81,5 de ani), Irlanda (81,4 de ani), România (75,3 ani)... Diferența e de 10 ani!

Populația Chișinăului: 718 909 de oameni (masculin – 343 740; feminin – 375 169)

¹ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7050>

Vârsta medie în Chișinău: 38 de ani (0-14 ani – 112 098; 15-29 ani – 128 438; 30-44 ani – 194 323; 45-59 ani – 139 191; 60-74 ani – 114 349; 75-89 ani – 28 097; 90+ ani – 1 820)².

23% (144 326 de oameni) din populația Chișinăului sunt persoane înaintate în vârstă. E un segment semnificativ de utilizatori pentru bibliotecile publice. Aceste date generează pentru biblioteci alte abordări ale acestui grup, cer bibliotecarilor competențe de comunicare și relaționare adecvate caracteristicilor speciale acestui grup. Reprezentanții grupului, de regulă, trec prin multe încercări și schimbări, care includ diferențele de: *roluri* (pensionare, statut social, puterea controlului); *venituri* (reducerea veniturilor); *relații* (relații familiale, relații comunitare afectate); *emoții* (izolare, deprimare, neîncredere, singurătate); *sănătate* (deficiențe, incapacități, boală, medicații); *activități* (timp liber, voluntariat, hobby); *independență* (aranjamente de trai, venituri); *aparențe* (atitudini negative, stereotipuri).

Ținând cont de schimbările amintite, bibliotecile pot ajuta persoanele de vârsta a treia prin implicarea lor în activități, servicii, prin scoaterea lor din contextul singurătății, prin delegare de roluri (voluntar, consilier, ambasador etc.), oferire de oportunități capabile să-i ajute să depășească mai ușor contextele problematice care le îngreuiază viața și așa șubredă/nesigură. E dificil să poți ține cont de toate caracteristicile și necesitățile mereu în schimbare a vârstnicilor, pentru că sunt diferiți ca indivizi, ca nivel cognitiv, afectiv, fizic.

Dacă să credem specialiștilor din gerontologie, bătrânii au aceleași interese ca și tinerii. Totodată, vârstnici afirmă că ei mai mult recitesc, decât citesc, din motive deja cunoscute, amintite mai sus. De ce trăiesc mai mult cu amintirea trecutului? Pentru că în trecut erau viguroși, sănătoși, realizați, apreciați, fericiți și, de fiecare dată, cum spunea Borges, pot modela sau schimba trecutul... Acest aspect trebuie luat în considerare încă de la etapa de constituire a colecției, de completare a ei, până la procesul proiectării serviciilor pentru vârstnici, până la atragerea și implicarea lor... Fenomenul amintirii regăsit în lectură, sugerează Matei Călinescu, este declanșat nu de senzații, gusturi, ci de procesele mintale care formează actul lecturii, a lecturii anumitor cărți, literatură subiectivă sau autobiografică, jurnale, cărți de amintiri. Cum altfel ne

² <https://ro.zhujiworld.com/md/336933-chisinau/>

construim identitatea decât din amintiri? Amintirile cele mai diferențiate sunt amintirile regăsite prin lectură... Deci, lectura rămâne în ofertă...

Putem noi, bibliotecarii, să oferim aceste subiecte, genuri de literatură? Pentru asta trebuie să citim, să fim mentori de lectură, să fim biblio-terapeuți, să urmărim aparițiile editoriale, să selectăm și să achiziționăm acest gen de literatură, să știm cum s-o recomandăm... Grupurile de biblio-terapie, care citesc și apoi discută împreună, ajută vârstnicii să înțeleagă și să-și exprime emoțiile, trăirile rezultate în urma schimbărilor.

Ce am putea oferi vârstnicilor acum? Studiile în domeniu au demonstrat că vârstnicii care participă activ în programe, proiecte, activități, excursii educaționale sunt mai fericiți, satisfăcuți de viață, mai sănătoși. Dar bibliotecile nu au fost capabile să ofere așa servicii ca să satisfacă pe deplin nevoile omului vârstnic. Spun asta

Ținând cont de schimbările amintite, bibliotecile pot ajuta persoanele de vârsta a treia prin implicarea lor în activități, servicii, prin scoaterea lor din contextul singurătății, prin delegare de roluri (voluntar, consilier, ambasador etc.), oferire de oportunități capabile să-i ajute să depășească mai ușor contextele problematice care le îngreuiază viața și așa șubredă/nesigură.

în cunoștință de cauză. Abia de am putut identifica 6 servicii dintre care unul e doar un vis...

Pentru a reuși în furnizarea unor servicii pentru acest grup socio-demografic, ar trebui ca: 1) nivelul intelectual al bibliotecarului să fie mai înalt decât al utilizatorului serviciului, pentru a putea realiza și menține contactul interuman de calitate; 2) nivelul cunoștințelor profesionale să fie actualizat permanent prin cunoașterea tendințelor, practicilor bune de urmat; 3) nivelul psihofizic să inspire omului în etate încredere; 4) să existe competențe de comunicare eficientă; 5) bibliotecarul să fie un cititor pasionat, adevărat mentor de lectură (pentru asta trebuie să cunoaștem necesitățile lor de lectură și ce le place să citească).

Matei Călinescu, la 73 de ani, când i-au comunicat verdictul (cancer), scria:

„Cum aș putea înțelege imensa anxietate personală, deznădejdea pe care mi le produc? Tot ce pot face... e să-mi spun că încercarea de a înțelege trebuie să continue. Cum să înțeleg enigma existențială? Care este sensul vieții? Sensul suferinței? Oricum, această căutare a înțelegerii, inclusiv înțelegerea neliniștilor mele, a depresiei mele,

a singurătății mele, ca și a luptei mele de a înăbuși aceste sentimente negative – continuă. Lectura, lectura, lectura...”

Vârșnicii au dificultăți auditive, vizuale, de vorbire (după icturi cerebrale). Bibliotecarul mai are nevoie de cunoștințe, măcar generale, despre auz, orbire și dificultăți de vorbire... Borges, într-un interviu, povestea:

„Am descoperit că orbesc încetul cu încetul... N-a existat un moment anume. A venit treptat, ca un amurg de vară. Eram bibliotecar-șef la Biblioteca Națională și am început să descopăr că sunt înconjurat de cărți fără litere. Apoi prietenii mei și-au pierdut chipurile. Apoi am descoperit că nu mai e nimeni în oglindă... Apoi toate lucrurile s-au întunecat, iar acum pot să deslușesc doar alb și griul... Două culori îmi sunt interzise: negru și roșu... Orbilor le este interzis întunericul. Eu trăiesc înconjurat de o ceață luminoasă.”

Noi, bibliotecarii BM, suntem privilegiați, avem manualele noastre, ghidurile noastre metodologice și formatorul nostru. Să le recitim! Să le reinventăm! Să le inovăm în beneficiul vârstnicilor.

CUNOAȘTEM TRADIȚIILE DE LA SENIORI

*Viorica MORARU,
șef serviciu, Filiala „Ovidius”*

Biblioteca „Ovidius” e spațiul unde arta a prins contur, unde tradițiile și obiceiurile străbunilor sunt așezate în capul mesei prin livrarea serviciului modern de bibliotecă „Șezători de altădată”.

Acest serviciu a prins contur la începutul lui făurar 2016, având ca formă de activitate șezătorile organizate cândva de strămoșii noștri. Scopul acestor ședințe a fost de a revalorifica obiceiurile și tradițiile populare specifice zonei noastre basarabene.

Serviciul „Șezători de altădată” a adunat în jurul mesei doamne preocupate de artă, de ceea ce le-a învățat mama acasă și de ceea ce trebuie neapărat promovat pentru a nu rămâne în umbră, pentru a continua datina.

Fascinate, preocupate de tradiții, participantele promovează obiceiurile străbunilor noștri, pentru a exista acea continuitate dintre lumea de acolo, din trecut și lumea de aici, preocupată de tot ce e nou.